

Studia i Materiały. Miscellanea Oeconomicae
Rok 21, Nr 1/2017, tom I
Wydział Prawa, Administracji i Zarządzania
Uniwersytetu Jana Kochanowskiego w Kielcach

Efektywność i bezpieczeństwo gospodarowania

Robert Gwardyński¹

OCHRONA ZABYTEKÓW JAKO DZIAŁALNOŚĆ W RAMACH ADMINISTRACJI PUBLICZNEJ

Streszczenie: Człowiek dbając o swe bezpieczeństwo współdziała w grupach: małych jak rodzina, wielkich, jak społeczeństwo i naród, bez których dzisiaj nie potrafi żyć. Trwałość wielkich grup wynika z tożsamości budowanej na dziedzictwie kulturowym. Częścią tego dziedzictwa są zabytki. Ochrona zabytków jest w interesie społecznym, co powoduje, że instytucje państwowe realizują ją w ramach administracji publicznej.

Słowa kluczowe: bezpieczeństwo, zabytki, administracja publiczna

W naturze każdej żywej istoty leży uczynienie wszystkiego co możliwe, aby jakimś postępowaniem zwiększać swe szanse na przetrwanie i rozwój zarówno jednostkowy, jak i gatunkowy, a w tym również i możliwości rozprzestrzeniania swego genotypu². Człowiek postępuje podobnie, gdyż z racji jego biologicznego wymiaru z pewnością można go przypisać światu zwierzęcemu³.

Nadzwyczajność działań ludzkich nie wynika z użycia narzędzi (bo niektórym zwierzętom ta umiejętność nie jest obcą⁴), lecz z pracy zbiorowej, współdziałania i myśli ludzkiej z tym powiązanej. Istoty ludzkie, nie będąc w pełni samowystarczalnymi, łączą się w grupy ułatwiające przeżycie, zaspokojenie potrzeb oraz osiągnięcie celów⁵. Zawierają między sobą swego rodzaju umowę społeczną wiedząc, że

¹ Dr Robert Gwardyński, Uniwersytet Wrocławski.

² W. Pisula, *Psychologia ewolucyjna*, [w:] *Psychologia. Podręcznik akademicki. Podstawy psychologii*, (red.) Strelau J., Gdańskie Wydawnictwo Psychologiczne, Gdańsk 2000, s. 194.

³ B. Malinowski, *Szkice z teorii kultury*, Książka i Wiedza, Warszawa 1958, s. 58.

⁴ F. Fernandez-Armesto, *Więc myślisz, że jesteś człowiekiem? Krótka historia ludzkości*, Dom Wydawniczy Rebis, Poznań 2006, s. 24.

⁵ W. Wosińska, *Psychologia życia społecznego*, Gdańskie Wydawnictwo Psychologiczne, Gdańsk 2004, s. 254.

„nie mogą tworzyć nowych sił, ale tylko łączyć i kierować tymi, które istnieją, nie mają więc innego sposobu zachowania, jak utworzyć drogą łączenia sumę sił, które mogłyby przełamać przeszkody, wprawić w ruch za pomocą jednej sprężyny i spowodować ich zgodne współdziałanie”⁶.

Wybitny polski antropolog Bronisław Malinowski uważał, że ludzkiemu łączeniu się i wiązaniu w trwałe grupy sprzyja: a) fakt reprodukcji (ludzie spokrewnieni tworzą grupy pierwotne o silnych powiązaniach ich członków); b) bliskość i sąsiedztwo geograficzne (co sprzyja częstym kontaktom, wymianie myśli, wspólnym problemom i działaniom); c) podobieństwo cielesne (oznaczające istnienie wyróżniających i cenionych właściwości anatomicznych i fizjologicznych, w tym również płeć, wiek, wysokość ciała itp.) d), indywidualna chęć przyłączenia się do innych; d) posiadanie specyficznych umiejętności zawodowych, wykształcenia i specyficznych upodobań⁷.

Instynktowny pęd ku innemu jest tak silny w pewnych warunkach (np. związanych z zagrożeniem), że jednostka ludzka zabiegając o przyłączenie się do innych jest gotowa dobrowolnie zrzec się swej indywidualności, a zamiast „ja” odczuwa „my”. Erich Fromm pisał przed laty: „Pierwszym mechanizmem ucieczki od wolności... jest tendencja do rezygnacji z niezależności swego indywidualnego »ja« i wtopienie się w kogoś albo w coś znajdującego się na zewnątrz, aby na tej drodze uzyskać siłę, której brak odczuwa się samemu”⁸.

Grupę tworzą dwie lub więcej osoby, które pozostają ze sobą w interakcjach służących osiągnięciu wspólnego celu i które łączy poczucie więzi⁹.

Można je dzielić dobierając różne kryteria. Można je dzielić podług: ich wielkości, trwałości istnienia, rekrutacji nowych członków, intensywności uczestnictwa, charakteru uzyskiwanych korzyści, zorganizowania oraz psychologicznej relacji członków do grupy¹⁰.

Grupy mogą być małe lub wielkie. W tych pierwszych więzi są najsilniejsze, a zachodzące interakcje są bezpośrednie. Podstawą rozwoju społecznego są małe grupy o charakterze pierwotnym (np. rodzina). Małe grupy mogą też mieć charakter wtórny, np. grupy pracownicze, które łącząc swych członków na dłużej przybierają cechy grup pierwotnych¹¹. Odmienne od poprzednich, wielkie grupy cechuje to, że ze względu na ich liczebność nie ma możliwości by ich wszyscy członkowie się znali. Mimo anonimowości i występowania interakcji pośrednich zbiorowości te może charakteryzować: silna identyfikacja ich członków; poczucie przynależności; solidarność w udzielaniu wzajemnego wsparcia i tożsamość zbiorowa. Przykładem grup wielkich są zarówno społeczeństwo, jak i naród.

Grupy mogą być trwałe lub szybko przemijające. Te krótkotrwałe są tworzone jedynie dla szybkiej realizacji jakiegoś chwilowo ważnego celu wspólnego. Za

⁶ J.J. Rousseau, *Umowa społeczna*, Wydawnictwo Marek Derewiecki, Kęty 2009, s. 18.

⁷ B. Malinowski, *Szkice...*, *op.cit.*, s. 43-45.

⁸ E. Fromm, *Ucieczka od wolności*, Czytelnik, Warszawa 2005, s. 142.

⁹ W. Wosińska, *Psychologia...*, *op.cit.*, s. 253.

¹⁰ P. Sztompka, *Socjologia. Analiza społeczeństwa*, Wydawnictwo Znak, Kraków 2012, s. 250-269.

¹¹ N. Goodman, *Wstęp do socjologii*, Zysk i S-ka Wydawnictwo, Poznań 2009, s. 68.

przykład tu niech posłużą komitety kolejkowe z czasów PRL. Do trwalszych grup zaliczyć można zbiorowości studenckie, uczniowskie itp. W przestrzeni społecznej te najtrwalsze, odwieczne w postrzeganiu ich członków, ponadpokoleniowe. Do nich zaliczyć można społeczeństwo i naród.

Sposób naboru do grup jest różny. Członkiem jednych, zostaje się bezwolnie (choćby przez urodzenie, ochrzzczenie itp.) lub nawet wbrew sobie, na skutek przymusu (np. w związku z poborem do wojska, osadzeniem w więzieniu). Innych, zgodnie ze swą wolą, lecz i tu występują różnice. Przynależć do grup inkluzyjnych mogą wszyscy, gdy do ekskluzywnych tylko ci, którzy spełniają wymogi.

Grupy można podzielić zgodnie z intensywnością uczestnictwa ich członków. Przez intensywność rozumieć należy stopień zaangażowania: czasowego, energetycznego i myślowego, jakiego zbiorowość oczekuje się od swych członków. Oczekiwanie w tym zakresie mogą dotyczyć również lojalności, poświęcenia i zachowań konformistycznych.

Ze względu na profity wynikające z funkcjonowania w grupach, mogą być one dzielone na te traktowane instrumentalnie (dla konkretnego zysku) i te, w których funkcjonuje się dla bliżej niesprecyzowanej przyjemności (np. podwórkowa drużyna piłkarska, koło wędkarskie, klub dyskusyjny).

Ze względu na stopień zorganizowania, grupy można podzielić na te formalne, zdepersonalizowane, złożone z konglomeratów wzajemnie powiązanych ze sobą statusów i te niezorganizowane, w których na pierwszym planie jest człowiek, nie tylko realizujący zadania, lecz również myślący, czujący, dokonujący wyborów.

Pod względem psychologicznej relacji jednostki do zbiorowości można podzielić na grupy akceptowane (w ramach których dochodzi do kooperacji pozytywnych polegających na tym, że osoby umyślnie sobie pomagają¹²) lub nieakceptowane, w ramach których występuje konflikt interesów doprowadzający do jawnego lub skrytego przeciwstawiania się ogółowi (efektem braku akceptacji, może być kooperacja negatywna, polegająca na tym, że osoby umyślnie sobie przeszkadzają¹³).

Funkcjonowanie grup i współdziałanie ich członków są ściśle powiązane z tym, co zwie się kulturą. Jest nią „całościowy sposób charakterystyczny dla danej zbiorowości, na który składa się wszystko, co ludzie robią, myślą i posiadają jako członkowie społeczeństwa (wzory działania, myślenia i wyposażenia materialnego)”¹⁴. Kultura jest środowiskiem wtórnym człowieka, będącego zarówno jej twórcą, jak i tworzywem. Jest również związana ze wszelkimi ludzkimi społecznościami, gdyż „nie istnieje na Ziemi plemię ani naród, który nie rości sobie pretensji do posiadania własnej kultury”¹⁵.

Kultura nie jest ograniczeniem rozwoju ludzkiego, choć sprzyja pohamowaniu jego pożądlivosti. Jest tym dla człowieka, czym regulacja dla rzeki. Zatracając częściowo swą pierwotną naturę sprzyja lepszemu jej wykorzystaniu. „Kultura

¹² T. Kotarbiński, *Abecadło praktyczności*, Wiedza Powszechna, Warszawa 1972, s. 29.

¹³ *Ibidem*, s. 29.

¹⁴ P. Sztompka, *Socjologia...*, *op.cit.*, s. 313.

¹⁵ R. Dunbar, *Nowa historia ewolucji człowieka. Dlaczego spośród kilkunastu żyjących gatunków hominidów przetrwał właśnie Homo sapiens?*, Copernicus Center Press, Kraków 2015, s. 173.

w swym początkowym stadium, gwarantuje człowiekowi wolność do życia w bezpieczeństwie i z pewnymi nadwyżkami, ale jednocześnie zakłada posłuszeństwo i podporządkowanie się niektórym ograniczeniom”¹⁶.

B. Malinowski wymienia 7 potrzeb podstawowych człowieka, łącząc je z reakcjami kulturowymi zmierzającymi do ich zaspokojenia. I tak: 1) potrzebie metabolizmu odpowiada zaopatrzenie; 2) potrzebie reprodukcji pokrewieństwo; 3) potrzebie odpowiednich warunków fizycznych odpowiada schronienie; 4) potrzebie bezpieczeństwa odpowiada obrona; 5) potrzebie ruchu odpowiada działalność; 6) potrzebie rozwoju odpowiada wychowanie; 7) potrzebie zdrowia odpowiada higiena¹⁷.

Charakterystyczne dla każdej kultury jest to, że: a) jest związana z człowiekiem (człowiek ją stworzył i jej uległ, przez nią wyraża swe potrzeby, emocje, wrażenia, wykorzystuje ją do organizacji swego życia); b) jest zjawiskiem społecznym (dotyczy człowieka w wymiarze społecznym), c) jest regularna (dotyczy zjawisk występujących regularnie w zbiorowościach ludzkich), d) jest zbiorem zjawisk wyuczonych¹⁸.

Kultura posiada wymiary czasowy (kultura zmienia się, rozwija i kumuluje w czasie; do tego jest przekazywana przez pokolenia) i przestrzenny (rozprzestrzenia się wraz z zajmowaniem przez ludzi nowych obszarów). Jest: a) systemem (złożonym z elementów wzajemnie powiązanych i zintegrowanych); b) prawidłowa (podlegając w swym istnieniu i zmianom określonym zasadom); c) aparatem adaptacyjnym człowieka (pośredniczącym między człowiekiem a środowiskiem przyrodniczym)¹⁹.

Kultura nie jest wrodzona, lecz nabywa się ją poprzez uczenie się. Czyli dzięki procesowi w wyniku którego następuje utrwalenie doświadczenia człowieka i zmiana w jego zachowaniu²⁰. Uczenie się może mieć charakter zarówno zamierzony jak i niezamierzony²¹.

Kultura jest przekazywana w ramach edukacji rozumianej jako „wychowanie, głównie pod względem umysłowym; wykształcenie, nauka”²². W ramach edukacji zachodzi scalenie odmiennych, ale wzajemnie nierozzerwalnych działań pedagogicznych: nauczania i wychowania²³. Nauczanie polega na kierowaniu zamierzonym i niezamierzonym uczeniem się innych²⁴. Jego skutek dotyczy bezpośrednio sfer

¹⁶ B. Malinowski, *Wolność i cywilizacja*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2001, s. 52.

¹⁷ *Ibidem*, s. 69.

¹⁸ E. Nowicka, *Świat człowieka - świat kultury*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2006, s. 49.

¹⁹ *Ibidem*, s. 52-54.

²⁰ Z. Włodarski, *Psychologia uczenia się*, tom 1, Państwowe Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 1996, s. 24.

²¹ M. Przetacznik-Gierowska, G. Makiello-Jarża, *Psychologia rozwojowa i wychowawcza wieku dziecięcego*, Wydawnictwa Szkolne i Pedagogiczne, Warszawa 1992, s. 320.

²² M. Szymczak (red.), *Słownik języka polskiego*, tom pierwszy, Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Warszawa 1982, s. 515.

²³ M. Przetacznik-Gierowska, Z. Włodarski, *Psychologia wychowawcza*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 1994, s. 21.

²⁴ M. Przetacznik-Gierowska, G. Makiello-Jarża, *Psychologia rozwojowa...*, *op.cit.*, s. 320.

poznawczych i wykonaniowych (psychomotorycznych) uczniów²⁵. Wychowanie natomiast „bezpośrednio lub pośrednio, rozmyślnie lub nierozmyślnie zmierza ku temu, by urabiać indywidua ludzkie, które będą umiały i chciały uczestniczyć w tych czynnościach zbiorowych, jakie dana grupa społeczna uważa za ważne i pożądane²⁶. O wychowaniu mówimy wówczas, gdy skutki oddziaływania pedagogicznego odnoszą się do sfery afektywnej (emocjonalno-motywacyjnej) wychowanków²⁷.

Wychowanie jest środkiem przekazywania kultury następnym pokoleniom, a przez do przygotowywaniem nowych członków społeczeństwa i narodu do obejmowania funkcji po tych, którzy odeszli. Arystoteles pisał, że „Nie ulega zatem żadnej wątpliwości, że prawodawca powinien się zająć w pierwszym rzędzie wychowaniem młodzieży. Jeśli się tak w państwach nie dzieje, to cierpią na ty ustroje, gdyż obywatele muszą być odpowiednio do każdego ustroju wychowani²⁸”. Jest również nośnikiem informacji budujących tożsamość społeczeństwa i narodu.

Pojęcia społeczeństwa i narodu są różnie definiowane.

Spółeczeństwo może być postrzegane przez pryzmat: populacji (ujęcie demograficzne), powiązanego układu pozycji i przypisanych im ról (ujęcie systemowe), sieci relacji międzyludzkich (ujęcie strukturalne), zespołu wzajemnie powiązanych działań (ujęcie aktywistyczne), nieustannie zmieniającego się obszaru zdarzeń społecznych (ujęcie zdarzeniowe) oraz matrycy podzielanych przez zbiorowość symboli, znaczeń i zasad wpływających na ludzkie działania (ujęcie kulturalistyczne) lub zbioru zintegrowanych w całość jednostek ludzkich (ujęcie grupowe)²⁹.

Biorąc różne spojrzenia pod uwagę można przyjąć, że społeczeństwo to zbiorowość o dużej liczebności, na którą składają się pokolenia ludzi zajmujących określone terytorium, połączonych wspólną kulturą, współdziałających ze sobą tak by zapewnić całemu społeczeństwu jak najdłuższe istnienie. Według Floriana Znanieckiego, wybitnego socjologa polskiego, społeczeństwo posiada trzy zasadnicze cechy: „1) Jest to zbiorowość złożona z dużej liczby jednostek należących do kolejnych pokoleń, zamieszkujących określone terytorium geograficzne; 2) Jest zorganizowane, w tym sensie, że działania jego uczestników są wzajemnie od siebie zależne i zintegrowane w taki sposób, żeby umożliwić całemu społeczeństwu trwanie przez długi okres czasu; 3) Jednoczy je kultura, którą dzielają wszyscy jego uczestnicy³⁰”.

Naród to, według słownika języka polskiego, „trwała wspólnota ludzi utworzona historycznie, powstała na gruncie wspólnoty losów historycznych, kultury, języka, terytorium i życia ekonomicznego przejawiająca się w świadomości narodowej jej

²⁵ M. Przetacznik-Gierowska, Z. Włodarski, *Psychologia wychowawcza...*, *op.cit.*, s. 22.

²⁶ F. Znaniecki, *Socjologia wychowania*, tom 1, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2001, s. 6.

²⁷ R. Gwardyński, *Edukacja dla bezpieczeństwa w wymiarze praktycznym*, [w:] *Edukacja a bezpieczeństwo w różnych wymiarach i kontekstach. Formacje militarne i paramilitarne wobec wyzwań edukacyjnych*, (red.) Wiśniewska-Paź B., Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego, Wrocław 2015, s. 88.

²⁸ Arystoteles, *Polityka*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2012, s. 214.

²⁹ P. Sztompka, *Socjologia...*, *op.cit.*, s. 36.

³⁰ F. Znaniecki, *Relacje społeczne i role społeczne*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2011, s. 7.

członków”³¹. Piotr Sztompka pisał, że najczęściej przez niego rozumiemy „wielką zbiorowość ludzi zamieszkującą wspólne terytorium, administrowane przez wspólne państwo, posługującą się wspólnym językiem, pielęgnującą wspólną tradycję i pamięć historyczną, kultywującą wspólne wartości, reguły kulturowe, obyczaje i styl życia, oraz niekiedy wyznającą także wspólne przekonania religijne. Problem w tym, że żaden z tych elementów nie jest dla definicji narodu konieczny”³².

To prawda naród nie musi mieć swego państwa, o czym dobitnie świadczy historia narodu polskiego, którego ciągłość istnienia i rozwoju datuje się od wieków średnich do dzisiaj³³. Nie zmieniła tego ponad stuletnia utrata państwowości. W XIX w. miast państwa spoiwem łączącym Polaków była ich kultura, krzewiona przez wychowanie patriotyczne każdego z następujących po sobie pokoleń. Jak pisał Krzysztof Pomian o tym okresie „w Polsce ciągłość kultury narodowej nigdy nie została zerwana”³⁴.

Naród, jak pisał brytyjski historyk Norman Davies, jest grupą, „której poszczególni członkowie, słusznie czy też niesłusznie przekonani o wspólnym pochodzeniu i wspólnym przeznaczeniu połączeni są wspólnym poczuciem tożsamości”³⁵. Z pojęciem narodu wiążą się pojęcia poczucia narodowego i świadomości narodowej. To pierwsze dotyczy głębokiego przekonania (wiary) dotyczącego tożsamości jednostki, gdy to drugie określa stopień świadomości przynależenia do danego narodu. Według N. Daviesa Polacy należą do społeczności, której nowożytny wymiar narodowości został uzyskany poprzez aktywny sprzeciw wobec państw, które zajmowały obszar, na którym żyli w czasie zaborów³⁶.

W literaturze naukowej istnieją co najmniej dwa spojrzenia na pojęcie narodu, dwa jego odmienne widzenia. Pierwsze uwzględnia w głównej mierze czynniki biologiczne oraz kulturowe (członkiem narodu zostaje się przez urodzenie lub/i na skutek poczucia narodowego jednostki). Drugie uwzględnia czynnik polityczny, gdyż traktuje naród jako zbiorowość rządzoną przez państwo³⁷. Zatem można przyjąć, że każdy naród dąży do samostanowienia i w tym celu zabiega o utworzenie i utrzymanie swego państwa, albo też przez to państwo jest rządzone.

Państwo, to jak podaje słownik języka polskiego to „organizacja polityczna obejmująca zakresem swojego działania ogół członków społeczeństwa zamieszkującego dane terytorium, istniejąca dla zapewnienia panowania politycznego klasie panującej pod względem ekonomicznym i wyposażona w tym celu w zorganizowany aparat przymusu”³⁸. Arystoteles uważał, że celem państwa jest zaspokojenie potrzeb

---

³¹ M. Szymczak (red.), *Słownik języka polskiego*, tom drugi, Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Warszawa 1982, s. 285.

³² P. Sztompka, *Socjologia...*, *op.cit.*, s. 279.

³³ M. Bobrzyński, *Dzieje Polski w zarysie*, Państwowy Instytut Wydawniczy, Warszawa 1977, s. 83.

³⁴ K. Pomian, *Europa i jej narody*, Wydawnictwo słowa/obraz terytoria, Gdańsk 2004, s. 153.

³⁵ N. Davies, *Boże igrzysko. Historia Polski*, Wydawnictwo ZNAK, Kraków 2005, s. 17.

³⁶ *Ibidem*, s. 518.

³⁷ P. Sztompka, *Socjologia...*, *op.cit.*, s. 280.

³⁸ M. Szymczak, *Słownik...*, *op.cit.*, s. 295.

jego obywateli. Pisał: „Skoro widzimy, że każde państwo jest wspólnotą, a każda wspólnota powstaje dla osiągnięcia jakiegoś dobra (wszyscy bowiem w jakimś działaniu powodują się tym, co im się dobrem wydaje), to jasną jest rzeczą, że wprawdzie wszystkie wspólnoty dążą do zapewnienia pewnego dobra, lecz przede wszystkim czyni to najprzedniejsza ze wszystkich, która ma najważniejsze ze wszystkich zadanie i wszystkie inne obejmuje. Jest nią państwo i wspólnota państwowa”³⁹.

Spółeczeństwo, naród i państwo są wytworami kultury i efektem myśli ludzkiej. Znaczenie dla wzmacniania tożsamości tych zbiorowości mają przekazy mówiące o szczególnym i niepowtarzalnym rozwoju społeczeństwa i narodu, którego widomy wyraz można znaleźć w dobrach kultury i zabytkach.

Dobrem kultury jest „każdy przedmiot ruchomy lub nieruchomy, dawny lub współczesny, mający znaczenie dla dziedzictwa i rozwoju kulturalnego ze względu na jego wartość historyczną, naukową lub artystyczną”⁴⁰. Przepisy obowiązujące w latach 1962-2003 określały, że dobra kultury jako bogactwo narodowe winny być chronione przez wszystkich obywateli.

W 2003 dokonano ustawowego zdefiniowania pojęcia zabytek. Uznano za niego „nieruchomość lub rzecz ruchomą, ich części lub zespoły, będące dziełem człowieka lub związane z jego działalnością i stanowiące świadectwo minionej epoki bądź zdarzenia, których zachowanie leży w interesie społecznym ze względu na posiadaną wartość historyczną, artystyczną lub naukową”⁴¹.

Zabytki podzielono na: a) zabytek ruchomy, będący rzeczą ruchomą, jej częścią lub zespołem rzeczy ruchomych; b) zabytek nieruchomy, będący nieruchomością, jej częścią lub zespołem nieruchomości; c) zabytek archeologiczny, będący zabytkiem nieruchomym, powierzchniową, podziemną lub podwodną pozostałością egzystencji i działalności człowieka, złożoną z nawarstwień kulturowych i znajdujących się w nich wytworów bądź ich śladów albo zabytek ruchomy, będący tym wytworem⁴².

Do zabytków ruchomych zalicza się: a) dzieła sztuk plastycznych, rzemiosła artystycznego i sztuki użytkowej; b) kolekcje stanowiące zbiory przedmiotów zgromadzonych i uporządkowanych według koncepcji osób, które je tworzyły; c) numizmaty oraz pamiątki historyczne; d) wytwory techniki; e) materiały biblioteczne (będące dokumentami zawierającymi utrwalony wyraz myśli ludzkiej, przeznaczone do rozpowszechniania, niezależnie od nośnika fizycznego i sposobu zapisu treści⁴³); f) instrumenty muzyczne; g) wytwory sztuki ludowej i rękodzieła oraz inne obiekty etnograficzne; h) przedmioty upamiętniające wydarzenia historyczne bądź działalność wybitnych osobistości lub instytucji⁴⁴.

---

³⁹ Arystoteles, *Polityka*, *op.cit.*, s. 25.

⁴⁰ Ustawa z 15.02.1962 o ochronie dóbr kultury, Dz.U. 1999 r. nr 98, poz. 1150 z późn. i zm., art. 2.

⁴¹ Ustawa z 23.07.2003 o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, Dz.U. 2003, nr 162, poz. 1568 z późn. zm., art. 3 pkt 1.

⁴² Ustawa z 23.07.2003 o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, Dz.U. 2003, nr 162, poz. 1568 z późn. zm., art. 3 pkt 2-4.

⁴³ Ustawa z 27 czerwca 1997 o bibliotekach, Dz.U. 1997, nr 85 poz. 539 późn. zm., art. 5.

⁴⁴ Ustawa z 23.07.2003 o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, Dz.U. 2003, nr 162, poz. 1568 z późn. zm., art. 6. ust. 1. pkt 2.

Do zabytków nieruchomych zalicza się: a) krajobrazy kulturowe; b) układy urbanistyczne, ruralistyczne i zespoły budowlane; c) dzieła architektury i budownictwa d) dzieła budownictwa obronnego; e) obiekty techniki (w tym kopalnie, huty, elektrownie); f) cmentarze; g) parki, ogrody i inne formy zaprojektowanej zieleni; h) miejsca upamiętniające wydarzenia historyczne bądź działalność wybitnych osób lub instytucji⁴⁵.

Do zabytków archeologicznych zalicza się: a) pozostałości terenowe pradziejowego i historycznego osadnictwa; b) cmentarzyska; c) kurhany; d) relikty działalności gospodarczej, religijnej i artystycznej⁴⁶.

Zabytki są częścią kultury materialnej, jako obiekty specyficzne dla danej zbiorowości narodowej⁴⁷. Część zabytków stanowi dziedzictwo narodowe Polaków, świadcząc o jego korzeniach i rozwoju kulturowym. Z tego też względu ich ochrona leży w interesie społecznym, narodowym i państwowym, co również służy zaspokojeniu potrzeb tych zbiorowości.

Ochrona zabytków w Polsce należy do zadań państwa polskiego jest działalnością realizowaną w ramach administracji publicznej, w części przez podmioty wchodzące w skład systemu bezpieczeństwa państwa.

Zgodnie z art. 5 Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej z 1997 r. państwo polskie strzeże dziedzictwa narodowego⁴⁸ i stwarza również warunki upowszechniania i równego dostępu do dóbr kultury, będących źródłem tożsamości narodu polskiego, jego trwania i rozwoju⁴⁹.

Ochrona zabytków jest działalnością realizowaną w ramach administracji publicznej, gdyż za taką uważa się „przejęte przez państwo i realizowane przez jego zawisłe organy, a także organy samorządu terytorialnego zaspokajanie zbiorowych i indywidualnych potrzeb obywateli, wynikających ze współżycia ludzi w społecznościach”⁵⁰.

Ochrona zabytków polega na podejmowaniu takich działań przez organy administracji publicznej (w ramach administracji publicznej), które zmierzają do:

- zapewnienia warunków prawnych, organizacyjnych i finansowych umożliwiających trwałe zachowanie zabytków oraz ich zagospodarowanie i utrzymanie;
- zapobiegania zagrożeniom mogącym spowodować uszczerbek dla wartości zabytków;
- udaremniania niszczenia i niewłaściwego korzystania z zabytków;
- przeciwdziałania kradzieży, zaginięciu lub nielegalnemu wywozowi zabytków za granicę;

---

⁴⁵ Ustawa z 23.07.2003 o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, Dz.U. 2003, nr 162, poz. 1568 z póź. zm., art. 6. ust. 1 pkt 1.

⁴⁶ Ustawa z 23.07.2003 o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, Dz.U. 2003, nr 162, poz. 1568 z póź. zm., art. 6. ust. 1 pkt 3.

⁴⁷ P. Sztompka, *Socjologia, op.cit.*, 313.

⁴⁸ Konstytucja z 2.04.1997, Dz.U. 1997, nr 78, poz. 483, art. 5.

⁴⁹ Konstytucja z 2.04.1997, Dz.U. 1997, nr 78, poz. 483, art. 6, ust. 1.

⁵⁰ J. Boć, *Pojęcie administracji*, [w:] *Prawo administracyjne*, (red.) J.Boć, Kolonia Limited, Wrocław 2007, s. 14.

- kontroli stanu zachowania i przeznaczenia zabytków;
- uwzględniania zadań ochronnych w planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym oraz przy kształtowaniu środowiska⁵¹.

Ważnym elementem wzmacniającym efektywność działań ochronnych jest sprawowanie opieki nad nimi przez właściwie wyedukowane społeczności lokalne, ich właściciele oraz posiadaczy⁵².

Ochrona zabytków jest realizowana między innymi przez podmioty wchodzące w skład systemu bezpieczeństwa państwa. Dotyczy to zarówno sytuacji codziennych, w których np. Policja ujawnia przestępstwa przeciwko zabytkom, jak i sytuacji poważnego zagrożenia mogących wpłynąć na zaistnienie sytuacji kryzysowej. System bezpieczeństwa państwa tworzą podmioty wykonujące określone funkcje (obowiązki) związane z zapewnieniem warunków bezpiecznego funkcjonowania struktur państwa oraz ochroną ludności i majątku narodowego przed skutkami oddziaływań kryzysowych i wojennych⁵³.

Na wypadek konfliktu zbrojnego lub sytuacji kryzysowej ochrona zabytków związana jest z:

- planowaniem,
- przygotowaniem,
- realizacją przedsięwzięć zapobiegawczych, dokumentacyjnych, zabezpieczających, ratowniczych i zabezpieczających zmierzających do ich uratowania przez zniszczeniem, uszkodzeniem lub zaginięciem⁵⁴.

Powyższe przedsięwzięcia są realizowane w czterech fazach: zapobiegania i prowadzenia prac przygotowawczych (w okresie przed konfliktem i sytuacją kryzysową), podwyższenia gotowości (w okresie narastania bezpośredniego zagrożenia), reagowania (w czasie wystąpienia konfliktu zbrojnego lub sytuacji kryzysowej) oraz zabezpieczenia i dokumentowania (po ustąpieniu zagrożenia)⁵⁵.

W codziennej praktyce zabytki są chronione między innymi przez konserwatorów zabytków. Formy ochrony polegają na:

- wpisie do rejestru zabytków;
- wpisie na Listę Skarbów Dziedzictwa;
- uznaniu za pomnik historii;
- utworzeniu parku kulturowego;
- ustaleniu ochrony w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego albo w decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy, decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej,

⁵¹ Ustawa z 23.07.2003 o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, Dz.U. 2003, nr 162, poz. 1568 z póź. zm, art. 4.

⁵² Ustawa z 23.07.2003 o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, Dz.U. 2003, nr 162, poz. 1568 z póź. zm., art. 5.

⁵³ B. Wiśniewski, *System bezpieczeństwa państwa. Konteksty teoretyczne i praktyczne*, WSPol Szczytno, Szczytno 2013, s. 122.

⁵⁴ Rozporządzenie Ministra Kultury z 25.08.2004 w sprawie organizacji i sposobu ochrony zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych, Dz.U. 2004, nr 212, poz. 2153, par.1. ust. 1.

⁵⁵ *Ibidem*, §1. ust. 2.

decyzji o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej lub decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego⁵⁶.

Istotnym na co dzień elementem ochrony są działania podejmowane przez Policję i zmierzające do ujawniania przestępstw przeciwko zabytkom, ujęcia ich sprawców oraz odzyskania zrabowanego mienia, ale również współdziałanie różnych instytucji państwowych, samorządowych i organizacji społecznych, choćby w ramach grup roboczych lustrujących zabezpieczenia obiektów zabytkowych.

Należy zaznaczyć, że w efekcie działań podejmowanych przez organy administracji publicznej, w ostatnich latach zmniejszyła się liczba przestępstw związanych z zabytkami. Można oczekiwać, że bezpieczeństwo chronionego mienia będzie coraz większe, co służy interesowi i potrzebom społecznym oraz przyczynia się do zachowania tej substancji, która ma znaczenie dla budowania tożsamości społeczeństwa i narodu polskiego.

Bibliografia

- Arystoteles, *Polityka*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2012.
- Bobrzyński M., *Dzieje Polski w zarysie*, Państwowy Instytut Wydawniczy, Warszawa 1977.
- Boć J., *Pojęcie administracji*, [w:] *Prawo administracyjne*, (red.) Boć J., Kolonia Limited, Wrocław 2007.
- Davies N., *Boże igrzysko. Historia Polski*, Wydawnictwo ZNAK, Kraków 2005.
- Dunbar R., *Nowa historia ewolucji człowieka. Dlaczego spośród kilkunastu żyjących gatunków hominidów przetrwał właśnie Homo sapiens?*, Copernicus Center Press, Kraków 2015.
- Fernandez-Armesto F., *Więc myślisz, że jesteś człowiekiem? Krótka historia ludzkości*, Dom Wydawniczy Rebis, Poznań 2006.
- Fromm E., *Ucieczka od wolności*, Czytelnik, Warszawa 2005.
- Gwardyński R., *Edukacja dla bezpieczeństwa w wymiarze praktycznym*, [w:] *Edukacja a bezpieczeństwo w różnych wymiarach i kontekstach. Formacje militarne i paramilitarne wobec wyzwań edukacyjnych*, (red.) Wiśniewska-Paź B., Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego, Wrocław 2015.
- Konstytucja z 2.04.1997, Dz.U. 1997, nr 78, poz. 483.
- Kotarbiński T., *Abecadło praktyczności*, Wiedza Powszechna, Warszawa 1972.
- Malinowski B., *Wolność i cywilizacja*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2001.
- Nowicka E., *Świat człowieka - świat kultury*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2006.
- Pisula W., *Psychologia ewolucyjna* [w:] *Psychologia. Podręcznik akademicki. Podstawy psychologii*, (red.) Strelau J., Gdańskie Wydawnictwo Psychologiczne, Gdańsk 2000.
- Pomian K., *Europa i jej narody*, Wydawnictwo słowa/obraz terytoria, Gdańsk 2004.
- Przetacznik-Gierowska M., Makięło-Jarża G., *Psychologia rozwojowa i wychowawcza wieku dziecięcego*, Wydawnictwa Szkolne i Pedagogiczne, Warszawa 1992.
- Przetacznik-Gierowska M., Włodarski Z., *Psychologia wychowawcza*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 1994.
- Rousseau J.J., *Umowa społeczna*, Wydawnictwo Marek Derewiecki, Kęty 2009.
- Rozporządzenie Ministra Kultury z 25.08.2004 w sprawie organizacji i sposobu ochrony zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych, Dz.U. 2004, nr 212, poz. 2153.

---

⁵⁶ Ustawa z 23.07.2003 o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, Dz.U. 2003, nr 162, poz. 1568 z póź. zm., art. 7.

- Sztompka P., *Socjologia. Analiza społeczeństwa*, Wydawnictwo Znak, Kraków 2012.
- Szymczak M. (red.), *Słownik języka polskiego*, tom pierwszy, Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Warszawa 1982.
- Szymczak M. (red.), *Słownik języka polskiego*, tom drugi, Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Warszawa 1982.
- Ustawa z 15.02.1962 roku o ochronie dóbr kultury, Dz.U. 1999 r. nr 98, poz. 1150 z późn. zm.
- Ustawa z 23.07.2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, Dz.U. 2003, nr 162, poz. 1568 z późn. zm.
- Ustawa z dnia 27 czerwca 1997 r. o bibliotekach, Dz.U. 1997, nr 85 poz. 539 późn. zm.
- Wiśniewski B., *System bezpieczeństwa państwa. Konteksty teoretyczne i praktyczne*, WSPol Szczytno, Szczytno 2013.
- Włodarski Z., *Psychologia uczenia się*, tom 1, Państwowe Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 1996.
- Wosińska W., *Psychologia życia społecznego*, Gdańskie Wydawnictwo Psychologiczne, Gdańsk 2004.
- Znaniński F., *Relacje społeczne i role społeczne*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2011.
- Znaniński F., *Socjologia wychowania*, tom 1, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2001.

Abstract

Protection of historical monuments as an activity within the public administration

Man taking care of his safety work together in groups: small like family, great, how society and the nation, without which today can not live. Persistence of large groups stems from the identity built on cultural heritage. Part of this heritage are monuments. The protection of monuments is in the public interest, which means that the state institutions implement it within the public administration.

Keywords: safety, monuments, public administration